

Lessen uit PISA 2018 :

ongelijkheid, segregatie en onderwijsmarkt

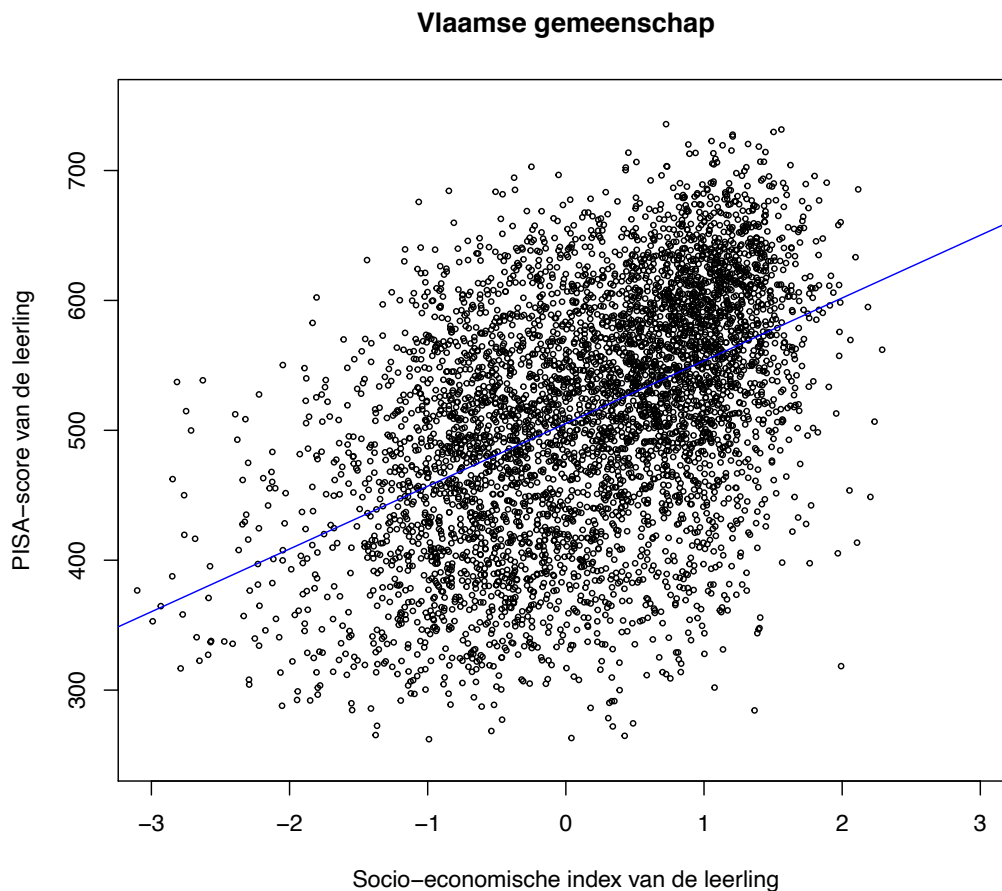
De meeste commentatoren vergelijken de gemiddelde scores per land. Een gemiddelde kan echter grote verschillen verhullen wat betreft de spreiding van de scores.

We kunnen heel wat bedenkingen maken bij het gebruik van de rangschikkingen van PISA om de globale kwaliteit van onderwijssystemen met elkaar te vergelijken.

1. PISA meet slechts enkele vakgebieden en competenties die prioritair zijn in de ogen van de opdrachtgever, de organisatie voor economische samenwerking van de rijke industrielanden (OESO). Het is mogelijk dat een internationaal onderzoek dat op andere onderwerpen focust – geschiedenis, aardrijkskunde, literatuur, filosofie, technologie, economie ...- een andere rangschikking zou opleveren.
2. Zelfs voor de domeinen die PISA meet is enige voorzichtigheid geboden. Men kan niet uitsluiten dat landen of onderwijsystemen die hun leerplannen het meest hebben aangepast aan de keuzes die PISA maakt beter scoren op de testen. Het zou kunnen dat dezelfde testen bij leerlingen een jaar vroeger of later in hun schoolloopbaan een andere rangschikking opleveren.
3. In sommige landen kunnen de leerlingen beter voorbereid zijn op gestandaardiseerde testen die on-line worden afgenomen dan elders. Dit kan voor een vertekening van de resultaten leiden.

Als we daartegenover aannemen dat de leerlingen binnen een zelfde onderwijsstelsel in principe op gelijke voet aan de testen deelnemen, kunnen we stellen dat de mate van de ongelijkheden in de prestaties binnen een zelfde land (onderwijsstelsel) een valide maatstaf vormt om de billijkheid/gelijkheid tussen onderwijsstelsels te vergelijken.

We kunnen de sociale ongelijkheid illustreren met een grafiek waarbij elk punt een leerling voorstelt. De horizontale as geeft de socio-economische status van de leerling weer (rechts de rijkere leerlingen, links de armere leerlingen). Op de verticale as leest men de gemiddelde score af van de leerling voor de drie domeinen samen (leesvaardigheid, wiskundige en wetenschappelijke

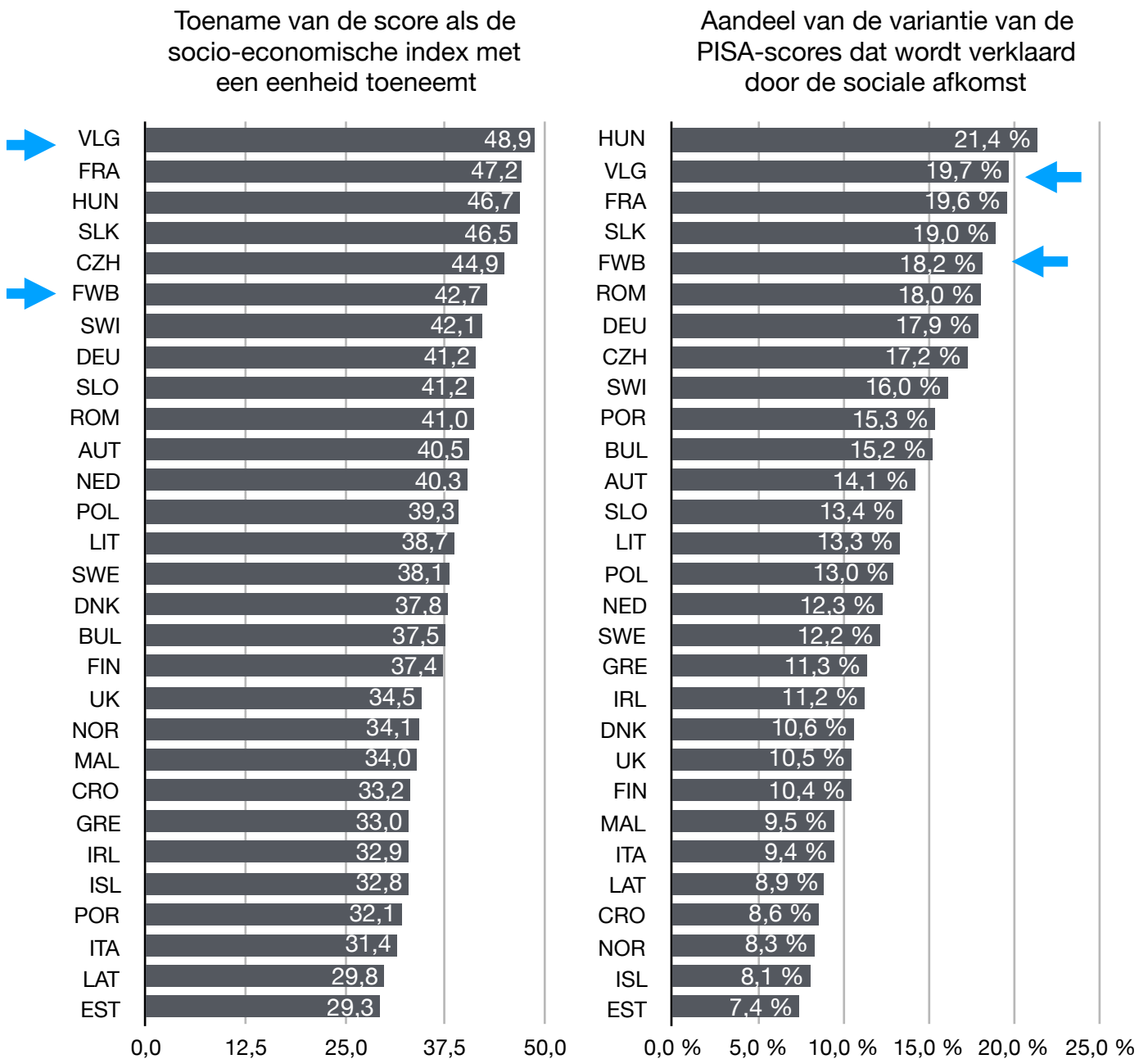

geletterdheid). Deze grafiek slaat op de leerlingen van het Vlaams onderwijs die deelnamen aan de PISA-testen in mei 2018. Voor het Franstalig onderwijs ziet de puntenwolk er ongeveer gelijk uit.

De regressielijn (de stippelijlijn in het blauw) die de globale tendens weerspiegelt van de puntenwolk, laat toe om twee indicatoren van schoolse billijkheid/gelijkheid te definiëren:

- Hoe sterker de helling van deze rechte is, des te groter zijn de ongelijkheden
- Hoe dichter de punten bij de regressielijn liggen, des te groter is de band tussen de sociale afkomst en de score van de leerling (of des te moeilijker is het voor de leerling om te ontsnappen aan het sociaal determinisme).

Het samenspel van deze twee maatstaven laat toe te beoordelen of een onderwijssysteem meer of minder billijk/gelijk is. Hieronder geven we de resultaten voor de Europese landen. Voor België geven we de resultaten voor het Vlaams (VLG of Vlaamse Gemeenschap) en Franstalig (FWB of Fédération Wallonie Bruxelles) onderwijs

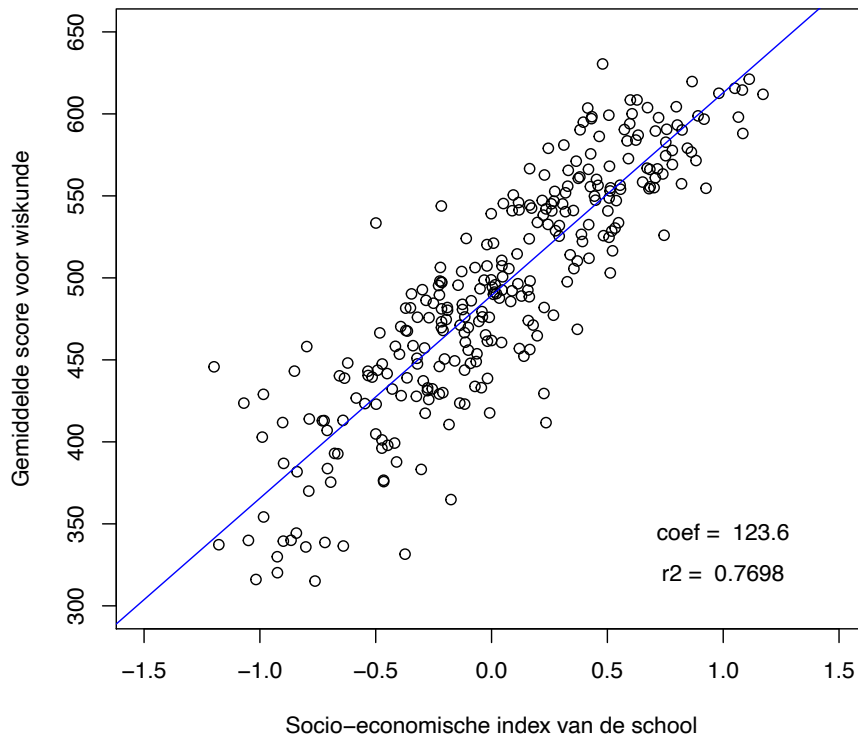

We zien dat beide Belgische onderwijssystemen voor beide indicatoren slechte resultaten opleveren. Het Vlaams onderwijs is kampioen van de sociale ongelijkheid wat betreft de schoolse scores.

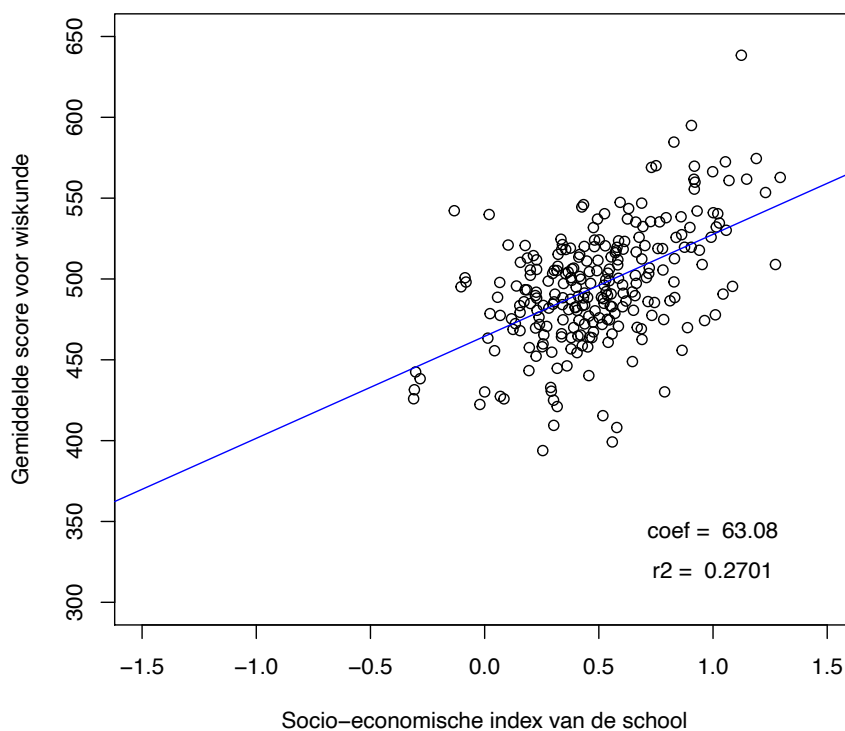
PISA laat ons ook toe om voor elke school (die deelnam aan de testen) de gemiddelde score en de gemiddelde socio-economische index van de leerlingen te meten. De vergelijking van deze maatstaven leert ons veel over de mechanismen die aan de basis liggen van de grote sociale ongelijkheid in ons onderwijs.

In de onderstaande grafieken stelt elk punt nu een school voor. Op de horizontale as lezen we de gemiddelde socio-economische index van de leerlingen van de school af (rechts vinden we de scholen van de sociale elite, links de arme concentratiescholen). Op de verticale as vinden we de gemiddelde score van de leerlingen (hier voor wiskundige geletterdheid).

België

Noorwegen

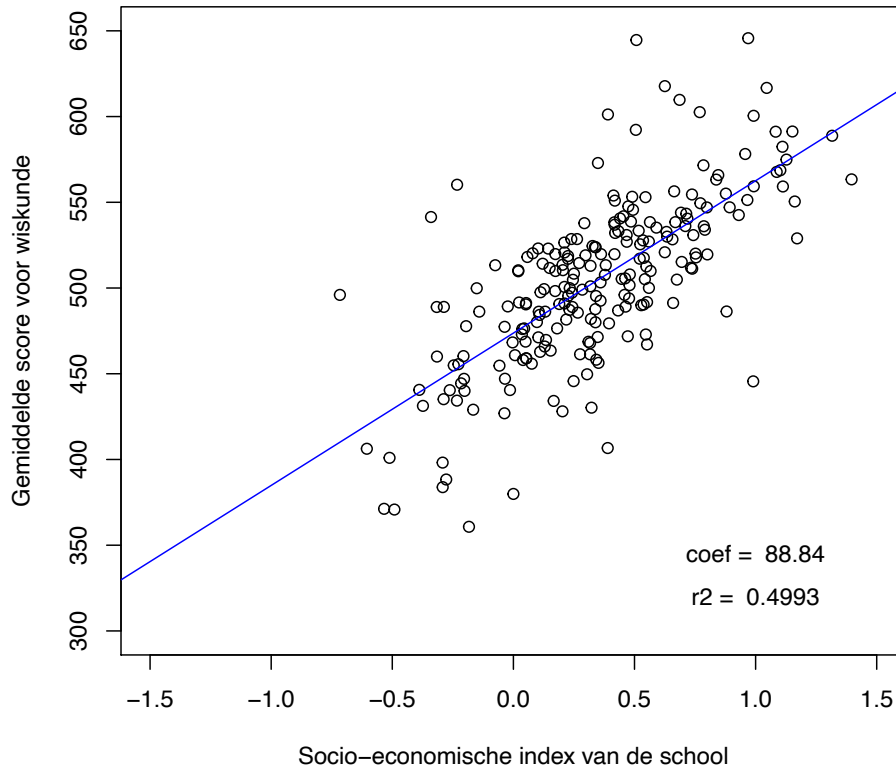

Wat stellen we vast als we de grafieken voor België en Noorwegen vergelijken? Voor België is de puntenwolk uitgerekt van onderaan links (de arme concentratiescholen met lage scores) tot bovenaan rechts (de scholen met veel rijke leerlingen en met hoge scores). Voor Noorwegen liggen de punten dicht bij elkaar en vertonen ze een minder stijgende tendens. De meeste scholen hebben een socio-economische index van 0,5 en een gemiddelde score rond de 500 punten. Een beperkt aantal scholen, wellicht in rijke wijken gelegen, onderscheidt zich, bovenaan rechts.

Dit betekent niet dat er in Noorwegen geen arme of rijke kinderen zijn. De onderstaande grafiek waar elk punt een leerling voorstelt, toont dit aan. We zien dat de meeste leerlingen, net zoals in Vlaanderen (zie grafiek bovenaan), een socio-economische index hebben tussen -2 en +2 en een score tussen 300 en 700 punten. Het verschil met het Vlaams onderwijs is dat de puntenwolk nu minder een stijgende lijn vertoont, wat illustreert dat het verband tussen de sociale afkomst en de score van de leerlingen minder sterk is. In Noorwegen zijn er weinig of geen concentratiescholen.

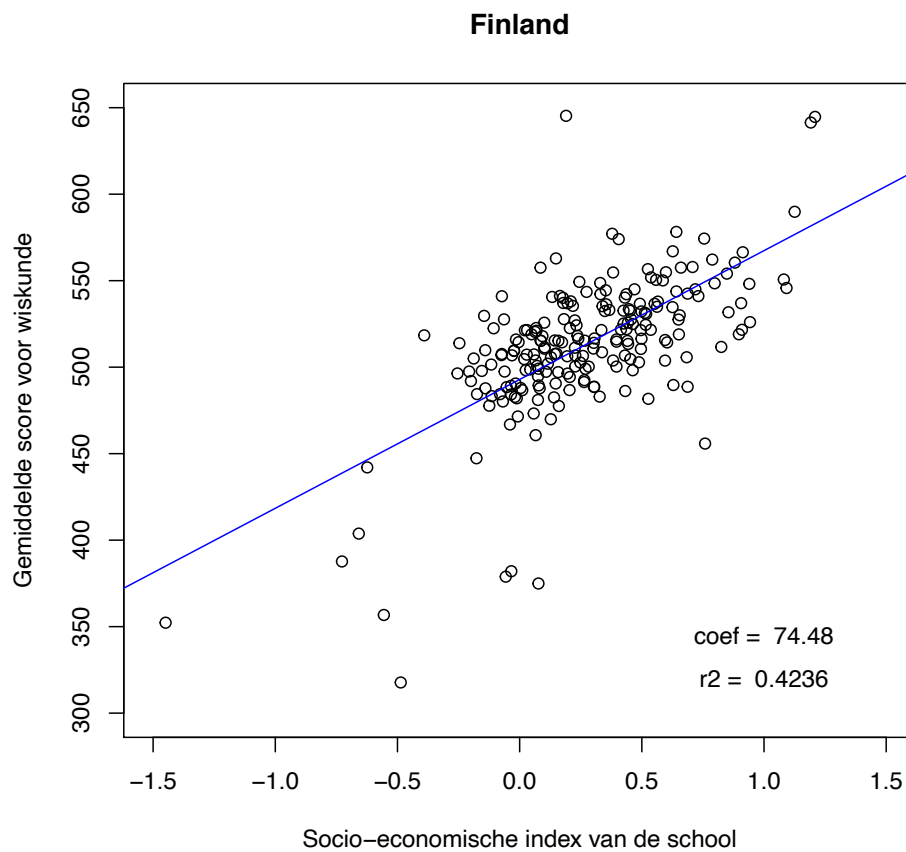
We komen nu terug op de twee grafieken waar elk punt een school voorstelt. In België vertaalt de "vrije schoolmarkt" zich in sociale segregatie die de ongelijkheden tussen leerlingen (ondersteuning thuis, socio-culturele verhouding tot de school en de kennis ...) omzet in ongelijkheden tussen de scholen, die op hun beurt de sociaal gedifferentieerde keuzes van de ouders op de schoolmarkt voeden. Kortom: een vicieuze cirkel die het schoolse weefsel uit elkaar trekt naar het beeld van de puntenwolk van de grafiek. In Noorwegen bestaan er natuurlijk ook ongelijkheden tussen de schoolse prestaties van leerlingen uit een rijk of arm milieu. De ene leerling groeit op in een milieu waar veel gelezen wordt, de andere niet. De ene leerling weet reeds dat hij later naar de universiteit zal gaan terwijl de andere zich reeds als arbeider of winkelbediende ziet, net als vader of moeder. Maar de afwezigheid van een vrije schoolmarkt (geen concurrerende netten, de leerlingen gaan naar de school die hen is toegewezen) maakt dat de leerlingen in Noorwegen een gemeenschappelijke stam volgen tot 16 jaar en zonder zittenblijven.

Zweden

We merken op dat Zweden dat ook een gemeenschappelijke stam tot 16 jaar kent veel minder gunstige resultaten vertoont dan Noorwegen op het vlak van gelijkheid. Het grote verschil tussen Noorwegen en Zweden – en in mindere mate Finland – is dat deze laatste landen begonnen zijn een schoolmarkt in te voeren zoals wij die in België kennen: concurrerende netten, vrije keuze van de ouders, vrijheid van de scholen om zich te profileren met "pedagogische projecten" die vaak

neerkomen op het selecteren van leerlingen. Zoals we op deze grafiek kunnen zien, situeert Zweden zich tussen België en Noorwegen.

Finland dat ook begonnen is met marktmechanismen in te voeren maar in veel mindere mate dan Zweden, kent ook een negatieve evolutie qua (sociale) gelijkheid in het onderwijs.

Nico Hirtt, OVDS
Décembre 2019